

AZ ENERGIAJOG UNIVERZÁLIS ALAPELVEINEK KIEMELT SZEREPE NEMZETKÖZI, UNIÓS ÉS NEMZETI SZINTEN

PERECSENYI Melinda
PhD-hallgató (NKE ÁNTK)

1. Bevezető

A gyakorlatban az energiajognak egyre nagyobb szerepe van, amit jól mutat, hogy a nagyobb ügyvédi irodák saját energiajogi praxist alakítanak ki, elkülönítve tevékenységüket az általános gazdasági-, társasági-, és versenyjogi ügyektől. Az angolszász országokban az energiajog olyannyira húzóágazatnak tekinthető, hogy egyes ügyvédi irodák összbevételének akár 10-50%-át is az ezzel kapcsolatos ügyek adják. Az energiaszektorra érintő jogi kérdések és munkák volumene folyamatosan emelkedik a gazdasági, államigazgatási és akadémiai területeken is. Európa szerte több egyetem LL.M képzés keretében oktatja az energiajognak valamely speciális formáját, és annak érdekében, hogy a keresleti oldal igényeivel az energiajogászok képzése megfelelően lépést tarthasson, a neves és innovatív irodák világszerte kialakították saját gyakorlatorientált és problémamegoldó fókuszú energiajogi képzési rendszerüket.

Ezek a folyamatok is jól jelzik, hogy az energiajog egy dinamikusan fejlődő és változó, önálló jogterületté nőtte ki magát az elmúlt években. Ugyanakkor talán a gyors technológiai fejlődésnek is köszönhető, hogy az energiajog más jogágakkal ellentétben, jogi tudományos megközelítésből egy kevésbé behatóan vizsgált és kutatott terület. Különösen a hazai szakirodalom szűkölködik az átfogó szemléletű, az energiajog fogalmát és elveit megalapozó elemzésekben, valamint az energiajog részterületeit bemutató összefoglaló tanulmányokban.¹

Jelen tanulmány célja, hogy röviden meghatározza az energiajog fogalmát és bemutassa annak legfontosabb elveit. Terjedelmi korlátok okán az elvek nemzetközi, uniós és nemzeti szinten történő rövid ismertetésének célja, hogy bevezetőt nyújtson az elvek kiterjedt alkalmazási köréről és érvényesülésük szükségességéről. A tanulmány holisztikus módon vizsgálja az energiajogot és alapelveit, azzal a kiindulóponttal, hogy az energiajog egy önálló, ám a környezetvédelmi joggal és klímapolitikával szorosan összefüggő, együttműködő jogterület.

¹ A témakörben Bányai Orsolya, Fodor László, Olajos István, Szilágyi Ede János és Szuchy Róbert hazai munkássága kiemelendő.

Álláspontom szerint az energiajog alapelveiről csak a nemzetközi, uniós és nemzeti szint sajátosságainak együttes figyelembevételével kaphatunk egy átfogó képet. Jelen tanulmánynak ugyanakkor nem célja valamennyi nemzetközi, uniós, valamint nemzeti joganyag részleteibe menő vizsgálata az egyes alapelvek megjelenítésének kiemelésével. Erre terjedelmi korlát és a jog dinamikus változásának oka miatt sincs lehetőség. A tanulmány sokkal inkább arra kíván rávilágítani, hogy az energiajogi elvek gyökere ugyan egy tőről fakad, azok az egyes részletszabályok kimunkálásával nemzeti sajátosságokat kapnak.

2. Fogalmi meghatározások

2.1. Az energiajog fogalma

Korunk egyik legdinamikusabb növekvő iparági piacának számos kihívásnak kell eleget tennie. Mivel egyrészt az energia *jóléti kérdés*, az életszínvonalunkat napi szinten meghatározza, ezért a jogi szabályozásnak szem előtt kell tartania az elérhető, megfizethető árú energia biztosítását. Figyelemmel arra, hogy az energia *politikai kérdés* is, globálisan a mindenkori politika a szabályozott piaci körülmények befolyásolásával, esetleg jelentős energetikai eszközállomány tulajdonlásával is szerepet kíván játszani a szektort érintő folyamatokban. Geopolitikai, valamint történelmi, társadalmi és gazdasági sajátosságokból fakadóan a közép-kelet-európai régióban a direkt szabályozási eszközök terjedtek el, míg az angolszász világra inkább a piaci, gazdasági alapon való megközelítés jellemző. Harmadrészt, az energia ágazatra jellemző tőkeigényes működés miatt az energiapiacok működése egyben *gazdasági kérdés* is. A villamosenergia- és földgázszektor egyaránt hálózatos iparágnak tekinthető és a rendszer üzemeltetéséhez szükséges infrastruktúra kiépítése, illetve fenntartása elképzelhetetlen a szabad, piaci tőke bevonása nélkül. A termelés, szállítás, elosztás és tárolás láncához kapcsolódó beruházások esetében az államok világszerte szavatolják a tőkemegtérüléseket, ennek mikéntje azonban újból geopolitikai kérdésnek tekinthető.²

Az energiajogra, mint egységes egészre tekintünk, amely különböző részterületeket érint, és amely hajtómotorja a gazdaságnak. A foglalkoztatás, a jövőbeli gazdasági fejlődés és az állampolgárok jóléte mind szorosan kapcsolódik az energiához és energiajoghoz. Ugyanakkor az energiajog még mindig új jogterületnek számít, amelynek alakulóban van az akadémiai szakirodalma. A jogterület összetett voltát jól jelzi, hogy szakértőinek valamelyest értenie kell más tudományágakhoz is, így elengedhetetlen az alapvető műszaki, politikai, közgazdaságtani, földrajzi és környezetvédelmi tudományok ismerete. Ugyanakkor az energetikai vonatkozású szabályok meghatározott formában már régóta léteznek, gyökerei az iparági és bányászati igazgatásban is megtalálhatóak. Az ipari forradalom idején már megjelentek a szén és az olaj, majd földgáz kitermelésére, valamint szabályozására vonatkozó jogszabályok, majd a II. világhábo-

² JÁSZBERÉNYI Zoltán: A földgáztárolás alapjai, a tárolói kapacitások jogi, szabályozási és kereskedelmi értelmezése a hazai és nemzetközi aspektusban. In: FAZEKAS Orsolya (szerk.): *A magyar földgázszektor működése és szabályozása I.* Budapest, CompLex, 2014. 105–175.

rút követően pedig a szénhidrogén energiaforrások mellett megjelentek az alacsony karbon intenzitású energiahordozók – mint a nukleáris, víz, szél, nap, biomassza és számos egyéb, kevésbé elterjedt megújuló energiaforrás – és az ezekre vonatkozó szabályozás.

Álláspontom szerint az energiajog összességében egy olyan jogterület, amely *széles körben szabályozza az energiahasználatot a termeléstől egészen a felhasználásig*. A hazai szabályozásban elkülöníthetjük egymástól az elsődleges energetikával foglalkozó, valamint a kapcsolódó, elsődlegesen nem energetikai tárgykörű jogszabályokat, amelyek végső soron az energiapolitikai célkitűzések megvalósulásához járulnak hozzá.³ Az energiaforrások és felhasználási területek alapján különbséget tehetünk az atomenergia, villamosenergia, földgáz, távhő, megújuló energiaforrások, éghajlatvédelem és bányászat területére vonatkozó szabályok között. Az energiaszállítási lánc alapján pedig el kell választanunk egymástól a kitermelés (*upstream*), a termelés, az energiaforrások szállításának és felhasználóhoz való eljuttatásának, kereskedelmének piacát, amelyek során kiemelendő a szigorú fogyasztóvédelmi szempontok érvényesülése. Külön szabályozási területbe sorolnám az innovatív, jövőbe mutató energetikai kérdések szabályozását. Az okos otthonok megvalósítása, a modern energiatárolási formák fejlődése, okos hálózatok kialakítása és az e-mobilitás elterjedése az energiajog legdinamikusabban fejlődő területeihez tartoznak, amely együtt jár a fogyasztók energiatudatosságának fokozásával.

Heffron egyszerű definíciója szerint „az energiajog röviden az energiaforrások igazgatásával foglalkozik.”⁴ Álláspontom szerint Heffron nem kíván elveszni az energiajog összetett rendszerében, ezért inkább leegyszerűsíti annak meghatározását és kiterjesztően értelmezi az energiajog fogalmát. Megközelítését helyénvalónak tartom abban az értelemben, hogy valóban az egyik legkomplexebb jogterülettel állunk szemben, ezért célszerű egy olyan rugalmas fogalommeghatározás alkalmazása, amely hosszú távon is képes alkalmazkodni az energetikai iparág és piac dinamikus fejlődéséhez, bővüléséhez és változásához, tekintettel arra, hogy az energiajog az ehhez kapcsolódó sokrétű viszonyokat írja le és szabályozza. Mindazonáltal Heffron definíciója véleményem szerint túlságosan energiaforrás központú. Az energiajog kizárólag energiaforrások szerinti megközelítése alkalmas egy tematikai és technológiai szűkítésre, azonban nem reflektál az energiaipar hálózatos jellegéből eredő energetikai termékláncre és a sokrétű energiapiaci szereplőkre.

Bradbrook egy kicsit komplexebb meghatározását⁵ Bányai is kiemeli⁶, amely szerint az energiajog „az energiaforrások hasznosításához kapcsolódó jogok és kötelezettségek elosztása az egyének és a kormány, valamint az államok között. [...] Az »energiafor-

³ Kiegészítő szerepe van például az építésügy, vagy a közlekedés területén egyes energiahatékonyság elősegítését célzó jogszabályoknak. Ide sorolhatók például még a termékek energiafogyasztását előíró, részben környezetvédelmi „címkézési” szabályok is.

⁴ Raphael J. HEFFRON: *Energy law: An Introduction*. Heidelberg, Springer Brief in Law, 2015. 132.

⁵ Adrian J. BRADBROOK: *Energy Law as an Academic Discipline*. *Journal of Energy & Natural Resources Law*, vol. 14, no. 2. (1996) 194.

⁶ BÁNYAI Orsolya: *Az energiafelhasználás csökkentésére és a megújuló energiaforrásokra irányuló szabályozás az ökológiai fenntarthatóság nézőpontjából*. Doktori értekezés. Debrecen, 2012. 64.

rások kifejezés ebben a tekintetben nem csak a primer, hanem a szekunder és helyettesítő energiaforrásokat⁷ is magában foglalja.” Álláspontom szerint az energiaforrások hasznosításába az egyes természeti erők technológiai eszközökkel történő uralmunk alá hajtása és gazdasági hasznosítása is beletartozik. Bradbook definícióját a hazai szakirodalomban Bányai továbbgondolta, és úgy véli, hogy az „energiajog valamennyi olyan nemzeti, európai és nemzetközi szintű jogi előírás, amely az *energiaciklus* egészére, vagy annak valamely szakaszára vonatkozik.” Az Energia Charta Egyezmény meghatározása szerint az

„energiaciklus jelenti a teljes energialáncot, beleértve a kutatáshoz, feltáráshoz, a kitermeléshez, az energia átalakításához, tárolásához, szállításához, az energia különböző formában történő elosztásához és fogyasztásához, továbbá hulladék feldolgozásához és megsemmisítéséhez fűződő tevékenységeket, valamint a káros környezeti hatások csökkentése céljából a leállításhoz vagy megszüntetéshez kapcsolódó tevékenységeket”.⁸

Talus szerint a nemzetközi energiajog egy meghatározhatatlan, ám annál fontosabb koncepció. Nemzetközi energiajog mint olyan nem létezik, csakúgy, mint egy arra vonatkozó univerzálisan elfogadott definíció sem. Mégis a nemzetközi jog számos területe mutat közvetlen kapcsolatot az energiapolitikával.⁹ Az uniós energiajog kapcsán *Talus* szintén felteszi a kérdést, hogy egyáltalán létezik-e olyan, mint *európai energiajog*? Ugyan nem ad átfogó definíciót, mit is tekintünk energiajognak, vagy uniós energiajognak, mégis kiemeli, hogy „a válasz nagymértékben függ attól, hogy milyen a felmerülő probléma jellege”.¹⁰ Vajon az Európai Unió energiajoga túlmutat az egyes általános uniós jogi szabályok energetikai szektorra történő alkalmazásán? Mindenképpen előre mutató lépésként értelmezhető az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSZ), amely 2009. december 1-jétől egy új, energiapolitikai címmel gazdagodott (194. cikk), a környezetről szóló rendelkezések közé pedig bekerült a klímavédelem, amely megteremti az EU éghajlatvédelmi külpolitikájának az alapját (191. cikk). Jól látszik, hogy az uniós jog tekintetében is az energiajog, környezetvédelmi jog, valamint klímavédelmi jog szoros összefüggésben levő, ám egymástól mégis elkülönítendő speciális jogterületek. A jogterületek egymásra utaltsága leginkább a német szakirodalomban nyilvánul meg, amelyet jól példáz a „*környezeti energiajog*”¹¹ fogalmának megalkotása.

⁷ Helyettesítő energiaforrás alatt általában a fel nem használt energiát értjük. Ez az energia keletkezhet fogyasztási szokásaink megváltoztatása, vagy energiahatékonysági beruházások megvalósítása következtében.

⁸ Energia Charta Egyezmény 19. cikk (3) bekezdés.

⁹ Kim TALUS: *Research Handbook on International Energy Law*. Cheltenham UK, Edward Elgar Publishing, 2014. 3.

¹⁰ Kim TALUS: *EU Energy Law and Policy: A Critical Account*. Oxford, Oxford University Press, 2013. 5.

¹¹ FODOR László: A „környezeti energiajog” alapjai – Adalékok az EUMSZ 194. cikkének értelmezéséhez. *Európai Jog*, 2014/11. 17–27.

2.2. Jogelvek

Pokol az egyes jogágaknak külön kimunkált dogmatikai elveket tulajdonít, amelyek egyben a jogágak rendszerszerű összefüggéseit is tartalmazzák.¹² Kiemeli ugyanakkor egyes jogelvek több jogelv feletti átfogó jellegét, noha ezekre inkább „jogi-igazságossági elvekként” tekint, amelyek „átmenetet képeznek a jog mögötti etikai értékek fényében történő értelmezéshez.”¹³ Az általánosan elfogadott és kimunkált, jogágakon átívelő jogelvek sokszor emelkednek alkotmányos szintre, míg a jogági jogelvek a vonatkozó törvényekben manifesztálódnak. Az energiajog egyes elveit Alaptörvényünk is visszatükrözi, mások az egyes energiaágazati jogszabályokban lelhetők fel, legalább preambulumi szinten. A dogmatikailag még formálódóban lévő energiajog elvi keretrendszerének meghatározásához számos, a jogforrási hierarchia különböző szintjein lévő jogszabály áttekintése szükséges, azokat nem egy kizárólagos dokumentum tartalmazza. Mindazonáltal kiemelendő, hogy a jogelvek a jogszabályokban csak normatív módon kerülnek meghatározásra, azok immanens tartalmának kibontásában a jogtudomány játszik kiemelt szerepet.

A jogszabályokat és az azok részévé vált jogelveket egyaránt tekinthetjük normáknak, amelyek meghatározzák cselekvéseink irányvonalát és keretrendszerét. A jogszabályok, mint általános jellegű magatartási szabályok értelmi rendszerének kibontásához – többek között – a jogelvek nyújtanak segítséget.¹⁴ A jogszabályok és jogelvek lényegét maga a kikényszeríthetőség adja, vagyis az, hogy a végrehajtás érdekében ott áll mögöttük az állam kikényszerítő hatalma. Minden más szabály és elv híján van az állam végrehajtási erejének. Nézőpontom szerint az energiajog legfontosabb elveinek meghatározása és alaptörvényi, vagy törvényi szintre való emelése azért is bír kiemelkedő jelentőséggel, mert a kikényszeríthetőség erején keresztül így válik biztosíthatóvá az egyes energiajogi szabályok egységes értelmezése és alkalmazása. Míg a jogszabályok egyértelmű utasításokat fogalmaznak meg, a jogelvek nagyobb rugalmasságot és szabadságot nyújtanak. *Dworkin* vonatkozó jogelméletét *Bányai* úgy magyarázza, hogy „egy helyzetre alapvetően csak egy jogszabály, de akár egyszerre több jogelv is alkalmazható. A jogelvek egymással szemben súlyozhatók, mintegy versenyeznek az érvényesülésért a jogalkalmazás során.”¹⁵

Ugyanakkor kiemelendő, hogy

„a jogi szabályok kialakítása, összehangolása bizonyos elvekre támaszkodva történik. Ezen túlmenően pedig a jogi szabályozás fő funkciója, hogy meghatározott legitím társadalmi célok elérését elősegítse. [...] Az összefüggés fontossága abban is megmutatkozik, hogy amikor egy esetre nem sikerül első-

¹² POKOL Béla: A jogértelmezés módszerei. In: POKOL Béla: *Jogi alaptan*. Budapest, Rejtjel Kiadó, 2000. 72.

¹³ POKOL i. m. 93–94.

¹⁴ CSERNY Ákos – TÉGLÁSSY András: *Jogszabálytan és jogértelmezés*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2014.

¹⁵ BÁNYAI i. m. 46.

re, egyértelműen megtalálni a vonatkozó jogszabályt, akkor ebben segítséget jelent a releváns elvek, célkitűzések vizsgálata, elemzése.”¹⁶

Tamás elmélete szerint

„a jogelv (*principium juris*) tehát a jogalkotói jognak, a bírói jognak, a gyakorlati jognak, meg a jogtudományi jognak az elve (*ratio*), amelynek tartalmát, értelmét nem vonják kétségbe, ugyanakkor arra csak bizonyos esetekben hivatkoznak. Tartalma szerint a jogelv nem speciális jogi szabály, hanem ezek értelmezésében lehet meghatározó szempont.”¹⁷

Az elvek tehát elsősorban iránymutatást adnak a jogalkotás számára, másodsorban eligazításul szolgálnak a jogalkotási dokumentumok gyakorlati alkalmazásához, a jogalkotói szándék értelmezéséhez. *Bándi* megfogalmazása értelmében „Az elvi keretek keresése minden olyan jogi szabályozás esetében igaz, amely rendszerben építkezik, de különösen fontos akkor, ha e rendszer még kialakulóban, a folyamatos fejlődés állapotában van.”¹⁸ Hasonlóan az energiajog definíciójához, az energiajogi elvek is még kialakuló formában vannak napjainkban. Mindazonáltal elengedhetetlen néhány energiajogi elv meghatározása a jogfejlesztés és jogalkalmazás területén.

3. Az energiajog kiemelt elvei

Bándi véleménye szerint

„különösen akkor kerül sor az elvek jogszabályba foglalására, amikor maga a norma is elvi jelentőséggel bír. A jogi alapelvek az esetek többségében nem pusztán spekulatív elméleti következtetések, hanem a ma érvényesülő tendenciákon alapulnak, azok elméleti összegzései. [...] A ma korszerűnek tekinthető környezetvédelmi elvek részben egyes országok nemzeti jogának következtetései, részben a nemzetközi várakozásokat testesítik meg, részben pedig tudományos kutatási termékek”¹⁹

A környezetvédelmi joghoz képest az energiajog kevésbé mutatkozik sikeresnek a jogelvek egységes kidolgozása területén. Míg a környezetvédelmi elvek nemzetközi-, uniós- és nemzeti szinten is egyértelműen lefektetésre kerültek, a tudomány adós az energiajog elveinek átfogó kimunkálásával. Figyelemmel azonban a két jogág imma-

¹⁶ KOC SIS Bianka Enikő: Dworkin szabály elmélete és annak gyakorlati jelentősége a környezetjogban. *Miskolci Jogi Szemle*, 12. évf., 2017/2. különszám, 280.

¹⁷ TAMÁS András: Állam- és Jogelmélet. Budapest, Unió Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft., 1998. 143.

¹⁸ BÁNDI Gyula: *Környezetjog*. Budapest, Osiris, 2006. 27.

¹⁹ BÁNDI i. m. 27.

nens kapcsolatára, az energiajog elveinek mindenekelőtt szem előtt kell tartaniuk a környezetvédelmi szempontokat és a klímaváltozás elleni küzdelmet.²⁰

Az *Oxford University Press* gondozásában 2018-ban megjelent tanulmány tesz először kísérletet arra, hogy a legnevesebb nemzetközi energiajoggal foglalkozó professzorok és akadémikusok bevonásával a környezetvédelmi és klímapolitikai alapelvek meghatározása mellett felállítsa az energiajog univerzális alapelveit, amelyek között hetet nevesít:²¹

1. Természeti erőforrások feletti szuverenitás elve
2. Modern energetikai szolgáltatásokhoz való hozzáférés elve
3. Természeti erőforrások körültekintő, ésszerű és fenntartható felhasználásának elve
4. Környezetvédelem, az emberi egészség és az éghajlatváltozás elleni küzdelem elve
5. Energiabiztonság és megbízhatóság elve
6. Rugalmasság elve
7. Igazságosság elve

Figyelemmel arra, hogy álláspontom szerint az igazságosság elve valamennyi elv és energiajogi alapelv érvényesülése során alapvető követelmény, ezért a tanulmány az alábbiakban csak az első hat elv rövid ismertetésére szorítkozik. Elvégre, „*Minden törvény és erkölcsi szabály visszavezethető egyre, az igazságosságra.*” – idézi Goethe szavait *Samu* több tanulmányában is.²² Az igazságosság elvének kimondása és tudatosítása nélkülözhetetlen a jogforrások hierarchia legmagasabb szintjén, hiszen az egész jogrendszer átfogó érvényesülése csak így biztosítható. Az igazságosság elve egyértelműen megjelenik az egyetemes nemzetközi alapelvekben, valamint a nemzeti alkotmányokban. Amint Alaptörvényünk fogalmaz a Nemzeti hitvallás részében: „Valljuk, hogy a polgárnak és az államnak közös célja a jó élet, a biztonság, a rend, az igazság, a szabadság kiteljesítése.” Az Alaptörvényben meghatározott célkitűzés tehát egy igazságos társadalom és jogrendszer kiépítése, valamint megvalósítása, amely természetesen az emberi kultúra fejlettségéből fakad.²³

Osztom *Pokol* fentiekben ismertetett álláspontját, amely szerint el kell különítenünk egymástól az egyes jogágak által kidolgozott alapelveket a jogágakon keresztülívelő „jogi-igazságossági elvektől”. Úgy vélem, az igazságosság elve olyan alapelv, amelynek valamennyi jogterületen, így az energiajog területén is, utat kell törnie magának. Etikai jellegéből is fakadóan, azonban nehéz meghatározni érvényesülésének pontos

²⁰ Adrian J. BRADBROOK: Energy Law: The Neglected Aspect of Environmental Law. *Melbourne University Law Review*, vol. 19. no. 1. (1993) 1–19.

²¹ Raphael J. HEFFRON – Anita RÖNNE – Joseph P. TOMAIN – Adrian BRADBROOK – Kim TALUS: A treatise for energy law. *Journal of World Energy Law and Business*, vol. 11., no. 1. (2018) 34–48.

²² SAMU Mihály: Az igazságosság – az alkotmányos irányítás és a társadalmi elit erkölcsi-jogi felelőssége. *Polgári Szemle*, 9. évf., 2013/3–6. (Elérhető: <https://polgariszemle.hu/archivum>)

²³ SAMU i. m.

kritériumát, hiszen az adott körülmények figyelembevétele nélkülözhetetlen az igazságosság elvének érvényre juttatása során.

Az Oxford University Press tanulmánya összefoglalja az energiajogot leginkább átható alapelveket, jelen tanulmány pedig annak bemutatására tesz kísérletet, hogy az alapelvek az univerzális szinten való megjelenésük mellett miként tükröződnek vissza az uniós, valamint a hazai, nemzeti jogunkban. Meggyőződésem, hogy a hármas szintű módszer alkalmazásával egy átfogó képet kaphatunk arról, hogy az egyes energiajogi alapelvek miként hatják át a szűkebb és tágabb értelemben vett energiajogi szabályokat. Az összefüggő globális energiapiaci folyamatokra való tekintettel kétségtelen, hogy nemzetközi szinten a legcélszerűbb felvázolni az energiajogi elvek megjelenésének folyamatát, valamint kiemelni legfontosabb tartalmukat. Mindazonáltal, a regionális energiapiacok sajátossága, valamint az egyre erősebb közösségi szabályozás megkerülhetlenné teszi az energiajogi alapelvek európai uniós szinten való érvényesülésének illusztrálását is. Az uniós jogszabályokban való deklarálásukkal az energiajogi alapelvek ugyanakkor nem csupán a szakpolitika elvi keretrendszereként szolgálnak, hanem az uniós energetikai célkitűzéseként, vagy azok eléréséhez szükséges eszközként is tekinthetünk rájuk. Ugyan a hazai energiajog elválaszthatatlan az uniós jogtól, mégis fontosnak tartom megvizsgálni az energiajogi elvek nemzeti szabályozásunkhoz való viszonyát. Az energiajogi elvek hazai jogszabályokban történő lefektetése a jogalkalmazás támogatása mellett elvi jelentőséggel is bír, hiszen hozzájárul egy egységes, önálló energiajogi jogág kimunkálásához.

3.1. Természeti erőforrások feletti szuverenitás elve

3.1.1. Nemzetközi szint²⁴

A természeti erőforrások feletti szuverenitás elvének kimondása összefüggésbe hozható a gyarmati rendszer felbomlásával és egy új, modernkori világrend kialakulásával. Ezt megelőzően ugyanis zömében profitorientált nemzetközi társaságok irányították a kőolajforrások kitermelését az egyes kolóniákon, és így a termelés szabályozásán keresztül ráhatásuk volt a kormányzati bevételek alakulására is. Mindez a nemzeti szuverenitás olyan súlyos gátját képezte, amely egyben a természeti erőforrásokban gazdag országok gazdaságát is jelentősen visszavetette.

Földünk olajtartalékának mintegy kétharmadát birtokló, egykori gyarmati országok 1960-ban alapították a Kőolaj-exportáló Országok Szervezetét (*Organization of the Petroleum Exporting Countries, OPEC*) a tagországok kőolaj-kitermeléssel kapcsolatos politikájának koordinálására. Nem sokkal később pedig egy 1962-es ENSZ közgyűlési határozat mondta ki először egyértelműen a természeti erőforrások feletti állandó szuverenitás elvét, amely szorosan kötődik az energiaforrások feletti rendelkezéshez.²⁵ A határozat értelmében az államoknak és nemzetközi szervezeteknek szigorúan és lelkiismeretes módon tiszteletben kell tartaniuk a népek és nemzetek szuverenitását a

²⁴ HEFFRON–RÖNNE–TOMAIN–BRADBROOK–TALUS i. m. 39.

²⁵ Assembly Resolution 1803 (XVII) of 14 December 1962, “Permanent sovereignty over natural resources”.

természeti vagyonuk és erőforrásaik felett az Egyesült Nemzetek Alapokmányában és a határozatban foglalt elveknek megfelelően. Az összesen nyolc cikkben meghatározott elvek többek között a természeti erőforrások feltárására, fejlesztésére és elosztására, az államosításra és kisajátításra, a külföldi befektetésekre és nyereségmegosztásra, valamint más kapcsolódó kérdésekre vonatkoznak.²⁶

A természeti erőforrások feletti szuverenitás elve megerősítést kapott a nemzetközi környezetvédelmi dokumentumokban is, mint például a *Stockholmi és Riói Egyezményben*.²⁷ A nemzetközi jog alapján az államokat megillető szuverenitás mellett egyben kötelességük is tartózkodni a másoknak való károkozástól. Mindez a károsult államok számára biztosít védelmet, elismerve az államok kötelezettségét arra vonatkozóan, hogy joghatóságuk, vagy a felügyeletük alatti tevékenységek *nem okozhatnak* kárt más állam környezetében, *természeti erőforrásában*. Tehát az államok nem csupán saját tevékenységükért felelősek, hanem mindenkiéért, akik felett felügyeleti joguk van. Tiltott minden, a joghatóságon kívül okozott károkozás.

3.1.2. Uniós szint

A szuverenitás és az energiaforrások közti szoros kapcsolat nem csupán az energia- és szénhidrogén termelő országok esetében bír kiemelkedő jelentőséggel. Az *EUMSZ 4. és 194. cikke* rendelkezik az energiajogot és energiapolitikát érintő tagállami és uniós hatáskör megosztásról. Az, hogy az EUMSZ a korábbi szerződéshez képest nevesített „Energia” címmel bővült, önmagában jelzi a szakterület jelentőségének megnövekedését. Az (1) bekezdés az energiapolitikát az unió közös politikái közé emeli. Az *EUMSZ 194. cikke* rendelkezik az energiajogot és energiapolitikát érintő tagállami és uniós hatáskör megosztásról.²⁸ A (2) bekezdés értelmében az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében állapítja meg az Unió energiapolitikai célkitűzései eléréséhez szükséges intézkedéseket. „Ezek az intézkedések ugyanakkor [...] nem befolyásolhatják a tagállamok jogát az *energiaforrások kiaknázására vonatkozó feltételek* meghatározására, továbbá nem befolyásolhatják a *tagállamok különböző energiaforrások közötti választását és energiaellátásuk általános szerkezetét*.”

3.1.3. Nemzeti szint

Természeti erőforrások alatt hagyományosan azokat a természetben szabadon előforduló anyagokat értjük, amelyek már eredeti feldolgozatlan állapotukban értékesnek számítanak, és a hozzájuk kapcsolódó elsődleges tevékenység a kinyerés. Az ásványi anyag források zömében nem megújíthatók, ezért esetükben kiemelkedő szerepet kap a felelős gazdálkodás, amely szempontot értelemszerűen a megújuló természeti erőfor-

²⁶ Nicolaas Jan SCHRIJVER: *Sovereignty over natural resources: balancing rights and duties in an interdependent world*. University of Groningen, 1995.

²⁷ Declaration of the UN Conference on the Human Environment 1972 and Declaration of the UN Conference on the Environment and Development 1992, Principle nr. 21.

²⁸ FODOR (2014) i. m. 17–27.

rások esetében is alkalmazni szükséges. A tanulmányban használt természeti erőforrás fogalom alatt az energiatermeléshez felhasználható, *természeti elemek és anyagok* körén kívül értem továbbá azokat a *természeti adottságokat és természeti erőket* is, amelyeket az ember a termelés adott fejlettségi szintjén szükségleteinek kielégítésére hasznosít.

Ma már a természeti erőforrások feletti állandó szuverenitás jogát a nemzetközi jog és az uniós jog egyértelműen elismeri, a nemzeti alkotmányok pedig megerősítik. Alaptörvényünk 38. cikkének (1) bekezdése értelmében az állam és a helyi önkormányzatok tulajdona nemzeti vagyon, amely vagyon „[...] kezelésének és védelmének célja a közérdek szolgálata, a közös szükségletek kielégítése és a természeti erőforrások megóvása [...]”. Mindez azt is jelenti, hogy a Magyar Államnak nem csupán szuverén joga a joghatósága területén található természeti erőforrások feletti szabad rendelkezés, hanem egyben kötelessége is azokat a köz érdekébe állítani oly módon, hogy közös szükségleteink a természeti erőforrások megóvása mellett kerüljenek kielégítésre.

A *dolog módjára hasznosítható természeti erők* állami vagyonnak minősülnek,²⁹ és védelmük érdekében a felelős gazdálkodás követelményeit sarkalatos törvény határozza meg. Hazánk területén található természeti erőforrások kitermelése, hasznosítása és elidegenítése állami engedélyhez vagy jóváhagyáshoz kötött. Kiemelendő ugyanakkor, hogy a természeti erők is csak annyiban lehetnek tulajdonjog tárgyai, amennyiben emberi uralom alatt állnak. A *dolog módjára hasznosítható természeti erők*³⁰ csoportjába tartoznak egyaránt az ásványkincsek halmazállapotuktól függetlenül, valamint a már előállított villamosenergia is.

3.2. Modern energetikai szolgáltatásokhoz való hozzáférés elve

3.2.1. Nemzetközi szint

A megfizethető, megbízható és elérhető modern energetikai szolgáltatások széles körben történő biztosítása előfeltétele a gazdasági-, környezeti-és társadalmi fejlődésnek. Az energetikai szolgáltatásokhoz való hozzáférhetőség kérdésköre különösen aktuális korunkban, hiszen egy erős törésvonal húzódik a gazdaságilag fejlett és fejlődő országok között. Míg az Európai Unióban és Észak-Amerikában az energiapolitikai törekvések középpontjába immáron a tiszta és környezetkímélő energiatermelési- és felhasználási módok kerültek, addig egyes fejlődő területeken a folyamatos bővülő keresletet kielégítő energia előállítása is problémát okoz, és sok helyen a lakosság körében még nem jelent meg tiszta és biztonságos energia alkalmazására vonatkozó társadalmi igény. Beszédese az ENSZ legfrissebb adatai a kérdéskörben, amely szerint Földünk lakosságának 40%-a még mindig szennyező és egészségtelen forrásból nyeri az energiát a főzéshez és háztartásához. Ugyan a megújuló energiaforrások aránya globálisan évről évre növekszik, ez az arány még nem éri el a 20%-ot sem. Továbbá

²⁹ 2007. évi CVI. törvény az állami vagyonról 1. § (2) a).

³⁰ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.) 5:14. § (2).

kiemelendő, hogy a világ összlakosságának megközelítőleg 20%-a, 1,3 milliárd ember semmilyen formában nem fér hozzá a villamosenergiához.³¹

Egyes nézetek szerint egy háztartás számára a modern energetikai szolgáltatásokhoz való hozzáférés akkor biztosított,³² ha

- i) az ott élők megfelelő fényviszonyok mellett tudnak naponta legalább 5 órát dolgozni, tanulni, pihenni;
- ii) biztosított a megfelelő főzési lehetőség a helyben szokásos ételek és meleg italok elkészítéséhez;
- iii) rendelkezésre áll folyamatos vezetékes vagy mobil telefonos kapcsolat és napi pár óra erejéig bekapcsolható a rádió és kisebb méretű televízió;
- iv) az energiaforrások és technológiák (pl. lámpa, tűzhely) az egészségre nem veszélyesek és megfelelnek az alapvető biztonsági előírásoknak; és
- v) az energetikai kiadások nem haladják meg a háztartás bevételét.

3.2.2. Unió szint

Többen felvetették már a kérdést, hogy vajon az elektromos energiához való hozzáférés az Európai Unió joga szerint alapvető emberi jognak tekinthető-e.³³ Az Európai Unió Alapjogi Chartája felsorolja azokat az alapvető jogokat, amelyeket az Európai Uniónak és a tagállamoknak az uniós jogszabályok végrehajtása során tiszteletben kell tartaniuk. Az Alapjogi Charta 36. cikke értelmében az Unió „*elismeri és tiszteletben tartja az általános gazdasági érdekű szolgáltatásokhoz való hozzáférést az Unió társadalmi és területi kohéziójának előmozdítása érdekében.*” A kötelező erejű Alapjogi Charta tehát nem garantálja kifejezett alapvető jogként az *általános gazdasági érdekű szolgáltatásokhoz* való hozzáférést, ugyanakkor kiemelésével egyértelműen védelemben részesíti és felhívja a fontosságot az uniós jogrendben betöltött szerepére. Az Európai Bizottság az *IJsselcentrale*³⁴ ügyben a vertikálisan integrált közüzemi villamosenergia társaság egyetemes szolgáltatási kötelezettségét egyértelműen az általános gazdasági érdekű szolgáltatások körébe sorolta. Ezt az álláspontot pedig később az Európai Unió Bírósága is megerősítette az *Almelo*³⁵ ügyben. Mindezek alapján elmondható, hogy a tagállamok nem hozhatnak olyan intézkedéseket, amelyek csorbítják a fogyasztóknak a közüzemi egyetemes szolgáltatás keretében biztosított villamosenergiához (és földgázhoz) való hozzáférést.

³¹ UN 2017. Goal 7: Ensure access to affordable, reliable, sustainable and modern energy for all. <https://unstats.un.org/sdgs/report/2016/goal-07>

³² https://energypedia.info/wiki/Access_to_Modern_Energy

³³ Luis Anibal AVILES: Electric Energy Access in the European Law: a Human Right? *Columbia Journal of European Law Online*, Vol. 19. (2012) 1–8.; Ibrahim Hafézur REHMAN – Arun SREEKUMAR – Bigsna GILL – Ernst WORRELL: Accelerating access to energy services: Way forward. *Advances in Climate Change Research*, vol. 8., no. 1. (2017) 57–61.

³⁴ 91/50/EEC: Commission Decision of 16 January 1991 relating to a proceeding under Article 85 of the EEC Treaty (IV/32.732 – IJsselcentrale and others).

³⁵ C-393/92 – Gemeente Almelo and Others v Energiebedrijf IJsselmij.

Az Unió villamosenergia irányelvének³⁶ 3. cikk 2. bekezdése úgy fogalmaz, hogy „a tagállamok a villamosenergia-ágazatban működő vállalkozások számára általános gazdasági érdekből előírhatnak olyan közszolgáltatási kötelezettségeket, amelyek a biztonságra – az ellátás biztonságát is beleértve –, az ellátás folyamatosságára, minőségére és árára, valamint a környezetvédelemre – beleértve az energiahatékonyságot, a megújuló forrásokból származó energiákat és az éghajlat védelmét – vonatkoznak.” A 3. cikk 3. bekezdése még tovább megy, amikor kimondja, hogy a „tagállamok gondoskodnak arról, hogy minden háztartási fogyasztó, és ahol a tagállamok szükségesnek tartják, a kisvállalkozások³⁷ is [...] egyetemes szolgáltatásban részesüljenek”. Az Európai Unió tehát az irányelven keresztül nem csupán elismeri és tiszteletben tartja, hanem egyértelműen *garantálja*, hogy a háztartási fogyasztóknak „[...] a tagállam területén belül *jugok legyen* a meghatározott minőségű villamos energiával való ellátásra, tisztességes, könnyen és egyértelműen összehasonlítható, átlátható, valamint megkülönböztetéstől mentes áron.”³⁸ A fogyasztók számára elérhető árú energia biztosítása pedig „[...] beletartozik az EU energiapolitikai célkitűzéseibe, mégpedig az EUMSZ-ben is deklarált célok közül az energiaellátás biztonságába (különös tekintettel a nehéz helyzetű fogyasztókra).”³⁹

3.2.3. Nemzeti szint

Ugyan Magyarország ellátottságát tekintve nem tekinthető energiaszegény országnak⁴⁰ és a lakosság számára alapvetően biztosított a megfizethető árú folyamatos gáz- és villamosenergia ellátás, előfordulhatnak olyan esetek, amikor az egyetemes fogyasztók a szolgáltató társaság hibájából maradnának energiaellátás nélkül, például fizetési képzetlenség vagy gazdasági ellehetetlenülés esetén. A modern energetikai szolgáltatásokhoz való hozzáférés elvének a magyar jogszabályokban való visszatükröződését képezi többek között, a *végző menedékes szolgáltatás*⁴¹ intézményének megteremtése, amely alapja uniós irányelvekben gyökerezik. Az egyetemes szolgáltatás biztosítása érdekében a tagállamok a fogyasztók villamosenergia és földgáz ellátására végző menedékes kereskedőt jelölhetnek ki. Amennyiben a Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási

³⁶ Az Európai Parlament és a Tanács 2009/72/EK irányelve (2009. július 13.) a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 2003/54/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről, HL L211/55 2009. 08. 14.

³⁷ Azaz azok a vállalkozások, amelyek 50 főnél kevesebb személyt foglalkoztatnak, és éves forgalmuk vagy mérlegfőösszegük nem haladja meg a 10 millió eurót.

³⁸ 2009/72/EK irányelv i.m. 3. cikk 3. bekezdés.

³⁹ FODOR (2014) i. m. 24.

⁴⁰ A magyar lakosság modern energetikai szolgáltatásokhoz való hozzáférést könnyítik az elmúlt években fokozatosan bevezetett központi, ún. rezsicsökkentési intézkedések, valamint a vezetékes gáz- vagy távfűtéstől eltérő fűtőanyagot használó, közel 370.000. háztartás számára igénybe vehető tűzifa támogatás. Jelen tanulmánynak nem célja a rezsicsökkentés okainak, bevezetésének és hatásainak bemutatása, terjedelmi és egyéb korlátok okán.

⁴¹ A földgázellátásról szóló 208. évi XL. törvény (GET) 41. §; és a villamos energiáról szóló 2007. évi LXXXVI. törvény (VET) 51. §.

Hivatal azt tapasztalja, hogy egy cég a földgáz-, vagy villamosenergia ellátást nem tudja biztosítani, akkor annak működését 90 napra felfüggesztheti, a feladat átvételére pedig alternatív ellátó céget kereshet. Az átvételt a lakossági fogyasztók nem érzik meg, az új szolgáltató által szabott ár nem lehet magasabb az egyetemes szolgáltatás áránál.

A modern energetikai szolgáltatásokhoz való hozzáférés elve fellelhető a *védendő fogyasztókra*⁴² vonatkozóan kialakított speciális szabályozásban is, amely kiemeli a különleges bánásmódra jogosult szociálisan rászorultak, valamint fogyatékkal élők fogyasztói körét. Előbbiek jogosultak a késleltetett kikapcsolásra, részletfizetésre, fizetési haladéokra és előre fizetés mérőhöz jutásra. Utóbbi fogyasztói kör pedig a méréssel, leolvasással, elszámolással és díjfizetéssel kapcsolatosan kap kedvezményeket a végrehajtási rendeletek szerint. A szociálisan rászorultak és fogyatékkal élők fogyasztói körére vonatkozó kedvezőbb szabályozás megteremtése hozzájárul a fogyasztói esélyegyenlőség biztosításához és ahhoz, hogy különböző kedvezmények biztosításával a gyakorlatban is a lehető legteljesebb legyen az energetikai szolgáltatásokhoz való hozzáférés biztosítása.

3.3. Természeti erőforrások körültekintő, ésszerű és fenntartható felhasználásának elve

3.3.1. Nemzetközi szint

A fenntartható fejlődés az ENSZ második környezetvédelmi világkonferenciájának előkészítése során vált a környezetvédelem meghatározó elvévé.⁴³ Mivel környezetünk fenntartható használata mindannyiunk közös érdeke, ezért a fenntartható felhasználás elve idővel az energiajogba is átszivárgott. A megújuló energiaforrások robbanásszerű népszerűsége jól mutatja azt az energiaipari fordulatot, amely Földünk energiaforrásait nem csak kiaknázni célozza, hanem a lehetőségekhez képest megőrizni és fenntartható módon használni. Az ENSZ meghatározása szerint „A *fenntartható fejlődés* a fejlődés olyan formája, amely a jelen igényeinek kielégítése mellett nem fosztja meg a jövő generációit saját szükségleteik kielégítésének lehetőségétől. [...] A fejlődés és a környezet kérdései nem különállók, együttesen oldhatók meg.”⁴⁴

A fenntarthatóság energiaügyi értelemben vett alapelve alá értendő az átfogó életminőség és a természeti erőforrásokhoz való folyamatos hozzáférés lehetőségének fenntartása, valamint a tartós környezeti károsodás elkerülése, különös tekintettel a nukleáris károokra. „Ezen alapelv számos gyakorlati követelményt jelent, mint például a nyersanyagtartalmakkal való takarékosagot, az optimális újrafelhasználást és visszaforgatást, a hulladékképződés elkerülését, az energiatermelés és -fogyasztás észszerűsítését, a társadalom fogyasztási szokásainak és viselkedési mintáinak megváltoztatását, mindezt annak érdekében, hogy megelőzze a természeti erőforrások készleteinek kimerítését.”⁴⁵

⁴² GET 65. §; és VET 64. §.

⁴³ BÁNDI i. m. 31.

⁴⁴ ENSZ Közös jövőnk jelentés (Brundtland jelentés), 1987.

⁴⁵ BÁNDI i. m. 276.

3.3.2. Uniós szint

A fenntarthatóság megvalósításában a jognak és az államnak kiemelkedő szerepe van. A fenntartható fejlődés, vagy a természeti erőforrásaink körültekintő és ésszerű használatának szabályait ki kell alakítanunk, amely valamennyi iparágat egységesen áthat. Hiszen jelenlegi generációnk kötelezettsége, hogy a jövő generációi számára megfelelő készleteket hagyjon a környezeti és gazdasági forrásokból, annak érdekében, hogy ők is legalább e források olyan szintjét élvezhessék, mint mi tesszük manapság.⁴⁶ Egyet-érték Fodor álláspontjával, aki úgy véli, hogy „[...] az energiapolitika azon szakpolitikák egyike, amelyek a legtöbbet tehetik az uniós polgárok »ökológiai lábnyomának« csökkentéséért (hiszen az energiaágazat jelentős részben felel az erőforrások feléléséért, illetve a környezeti problémákért).»⁴⁷ Az EUMSZ 11. cikke is alátámasztja a fenti gondolatot, amikor az általánosan alkalmazandó rendelkezések között mondja ki, hogy a fenntartható fejlődés előmozdítására tekintettel szükséges a környezetvédelmi követelményeket beilleszteni az uniós szakpolitikák sorába.

Az elmúlt években az Európai Unió energiapolitikája különös hangsúlyt fektet a megújuló energiaforrásokra, 2007-ben ugyanis az Európai Tanács a megújuló energiaforrások népszerűsítését az uniós energia- és klímapolitika legfontosabb célkitűzései közé sorolta.⁴⁸ A megújuló energiaforrásoktól az Unió elsődlegesen a külső energiaforrásoktól való függetlenedést és a széndioxid gázok kibocsátásának csökkentését várja. Azáltal, hogy a megújulók lényegében kimeríthetetlen energiaforrások, alkalmazásuk széleskörű és a villamosenergia-termelés mellett szerepet kapnak a hűtési- és fűtési ágazatban, valamint a közlekedési szektor területén. Az Unió célja ugyanis, hogy a 2030-ra a megújuló energiaforrások aránya az uniós energiamixben elérje a 32%-ot.⁴⁹

3.3.3. Nemzeti szint

Hazánk Alaptörvénye kiemelt figyelmet fordít a természeti erőforrások védelmére, a fenntarthatóságra és a jövő nemzedékek érdekeire, amikor kimondja, hogy „A természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.»⁵⁰ A megfogalmazásból jól kitűnik, hogy természeti erőforrásaink körültekintő, ésszerű és fenntartható fel-

⁴⁶ EU fenntartható fejlődés stratégiája, 2001.

⁴⁷ FODOR László: *Klímavédelem az energijogban – szabályozási modellek Németországból*. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 18.

⁴⁸ Heiko KRÜGER: *European Energy Law and Policy, An Introduction*. Cheltenham UK, Edward Elgar Publishing, 2016. 152.

⁴⁹ Az Európai Parlament és a Tanács 2018/2001/EU irányelve (2018. december 11.) a megújuló energiaforrásokból előállított energia használatának előmozdításáról, 3. cikk.

⁵⁰ Alaptörvény P cikk.

használásának elve az élet valamennyi területén szükségszerű, következőképpen az energiaiparban is kiemelt helyet kell elfoglalnia.

Tekintettel arra, hogy alaptörvényi szintre emelkedett az utódainkért való felelősségvállalás, ezért valamennyi energetikai beruházás megvalósítása és fenntartása kizárólag az anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használata mellett valósulhat meg. Hiszen kizárólag így védelmezhetjük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit.⁵¹ Ezt a kiemelt megvalósítást is szolgálja az Alaptörvény által generált korszerűsítés, amelynek keretében az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalába önálló intézmény integrálódott biztoshelyettesi szinten, a jövő nemzedékek szószólója elnevezéssel. Olykor úgy tűnhet, hogy a környezetvédelmi és az energiajogi érdekek egymás ellenében hatnak, ugyanakkor a fenntarthatósági alapelv energiajogba való emelése pontosan ezen két szempont együttes megvalósítását szolgálja.

Szintén Alaptörvényünk mondja ki, hogy az állam és a helyi önkormányzatok tulajdona nemzeti vagyon. Éppen ezért az energiajogi szabályozás kialakítása és végrehajtása során, továbbá az energiavagyonnal, valamint energetikai infrastruktúra vagyonnal való gazdálkodás során a közérdek szolgálata, a közös szükségletek kielégítése és a természeti erőforrások megóvása, valamint a jövő nemzedékek szükségleteinek figyelembevételével szükséges eljárni.⁵² Kiemelendő, hogy az energetikai infrastruktúra tulajdoni szerkezete komplex rendszert képez, hiszen egyaránt megtalálhatóak benne magánkézben, önkormányzati, valamint állami tulajdonban található elemek. Valamennyi állami és helyi önkormányzati tulajdon részét képező infrastruktúra elem nemzeti vagyonunkhoz tartozik.

A fenntarthatósági kritérium az energia-ágazati törvények preambulumban is helyet kapott, és a GET, valamint VET is úgy rendelkezik, hogy az egyes szakpolitikákat a fenntartható fejlődés érdekében szükséges érvényesíteni.

3.4. Környezetvédelem, az emberi egészség és az éghajlatváltozás elleni küzdelem elve

3.4.1. Nemzetközi szint

Az energiapiacokat nem lehet függetleníteni a környezetvédelmi és klímapolitikai kérdésektől, hiszen azok ciklikusan összekapcsolódnak. Az energiatermelésre használt természetes erőforrások felfedezési és kitermelési szakasza, feldolgozása és szállítása, majd az elosztása, felhasználása és ártalmatlanítási folyamata mind környezeti hatásokkal jár. Éppen ezért az energiajog és a környezetvédelmi jog nem kezelhető két különálló jogterületként. Továbbá, a klímaváltozás jelensége súlyosbíthatja az energiarendszert kísérő környezetvédelmi problémákat, hiszen a széndioxid gázok kibocsátásához az energiaágazat nagymértékben járul hozzá. Kezdetben az energiaágazat középpontjában a gazdasági növekedés állt, olcsó és készen elérhető, megbízható energia biztosítása mellett. Napjainkra szükségszerű fordulat következett be, és az energiapolitika központi elemei közé az energiabiztonság mellett a környezetvédelem is

⁵¹ Alaptörvény Nemzeti Hitvallás része.

⁵² Alaptörvény 38. cikk (1).

felsorakozott. Az energia valamennyi formájának megvannak a maga negatív hatásai a környezetre, emberi egészségre, energiabiztonságra és a gazdaságra. Kulcsfontosságú tehát az egyes energiaforrások teljes életciklusra gyakorolt hatásainak elemzése. Mindenesetre egy dolog világosan látszik: a fosszilis üzemanyagoknak súlyosabb a környezetre gyakorolt hatásuk, mint az alternatív források többségének. Ugyanakkor meghaladni a magas széndioxid kibocsátású gazdaságunkat nem csupán környezetvédelmi kérdés, hanem „túlélési szükségesség” is egyben.⁵³

A klímaváltozás elleni fellépés nehézségét fokozza, hogy nincs egy központi hatóság, amely nemzeteken átívelő módon egységes akciótervet és a szándéknyilatkozaton túlmutató, végrehajtható és ellenőrizhető szabályrendszert dolgozna ki. Ugyanakkor, az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése az egész világon stratégiai kérdés. Egyre nagyobb az igény a megújuló energiaforrások rendszerbe való beépülésére oly módon, hogy rendelkezzen azokkal a rugalmassági és rendelkezésre állási képességekkel, mint a klasszikus fosszilis vagy nukleáris források. Éppen ezért az egyetemes energiaipar fejlődési és kitörési területe az energiatárolás lehet.⁵⁴ Az energiaiparban mára már alapvető elvárás lett a környezetvédelemhez és az emberi egészség védelméhez fűződő jog érvényesülése, amely szélesebb értelemben értelmezendő, mint csupán az egészséges környezethez való jog. A különböző energia ágazatok terén érvényesítendő a biztonságos, zavartalan és esztétikus környezethez való jog.⁵⁵ Az ökoszisztémák védelme mellett nagy fontosságot kell tulajdonítani az emberiség kulturális örökségének megőrzésére, valamint a társadalom és a környezet harmonikus kapcsolatának biztosítására. A nukleáris létesítmények létesítése és üzemeltetése során fokozott biztonsági óvintézkedések mellett kell eljárni és kiemelt előírások vonatkoznak az egyes ipari létesítményekre is.

3.4.2. Uniós szint

Az Európai Unió vezetői és energiaszabályozó intézményei is felismerték, hogy a jövő energetikai és környezetvédelmi kérdései generációkon és joghatóságokon átívelő komplex rendszert képeznek, amelyet tudományos, technológiai, gazdasági és szociális bizonytalanságok hatnak át. Éppen ezért az uniós szintű klímapolitikai programok és szabályozások rendkívül színes képet mutatnak.

Az EUMSZ 11. cikke a környezetvédelmi követelmények érvényesülését az általános alkalmazandó rendelkezések között határozza meg. Ennek megfelelően, különösen a fenntartható fejlődés előmozdítására tekintettel, a környezetvédelmet be kell illeszteni az egyes uniós szakpolitikák és tevékenységek meghatározásába, valamint végrehajtásába. Az EUMSZ 191. cikke különálló környezeti cím alatt rendelkezik arról, hogy az Unió környezetpolitikája olyan célkitűzések eléréséhez járul hozzá, mint a *környezet minőségének megőrzése, védelme és javítása; az emberi egészség védelme;*

⁵³ HEFFRON–RÖNNE–TOMAIN–BRADBROOK–TALUS i. m. 44–45.

⁵⁴ JÁSZBERÉNYI i. m. 106.

⁵⁵ BÁNDI i. m. 67.

a természeti erőforrások körültekintő és ésszerű hasznosítása; és az éghajlatváltozás elleni küzdelem.

Az EUMSZ 194 (1) c) bekezdése az Unió energiapolitikájának célkitűzései között határozza meg az energiahatékonyság és az energiatakarékosság, valamint az új és megújuló energiaforrások kifejlesztésének előmozdítását. A környezetpolitikai célokkal ellentétben nem tesz említést a klímavédelemből, mégis magától értetődő, hogy ezek mind pozitívan értékelendők klímavédelmi szempontból. Mivel a Lisszaboni Szerződés létrejöttéig nem volt nevesített energiapolitikai felhatalmazás, az Európai Unió elsődlegesen a környezetvédelmi rendelkezéseire alapította nemzetközi klímaügyi szerződéskötési hatáskörét. Azzal, hogy az EUMSZ különálló környezeti és energia címet is tartalmaz, kialakítható azon álláspont, hogy klímapolitikai intézkedésekre mindkét cím alapján van lehetőség.⁵⁶

Az Európai Unió klímapolitikájának és klímajogának kereteit a 2020-ig konkrét célkitűzésekkel rendelkező klíma-és energiacsomagja tartalmazza. Jól látszik, hogy a két területet az Unió is egymástól elválaszthatatlanul kezeli. Klíma- és energiacsomag által elérni kívánt célok közé tartozik (i) az üvegházhatású gázok kibocsátásának 20%-os mértékű csökkentése (az 1990-es szinthez képest); (ii) a megújuló energiák 20%-os arányának elérése a teljes energiafogyasztáson belül uniós szinten; és (iii) az energiahatékonyság 20%-os mértékű javítása. Ennek keretében – többek között – intézkedéseket tartalmaz a megújuló energiaforrások népszerűsítésére, az üvegházhatású gázok kibocsátásának nyomon követésére, a széndioxid tározók létesítésére vonatkozó szabályrendszer kialakítására és a kibocsátás kereskedelmi rendszerére vonatkozóan (EU ETS). Szintén kiemelésre érdemes még az Európai Éghajlatváltozási Program, a környezetpolitikához kapcsolódó Környezetvédelmi Cselekvési Program, valamint az EU Fenntartható Fejlesztési Stratégiája. Ezek mellett sok egyéb ágazati és fejlesztési program, szabályozási eszköz létezik, amelyek lényegesek a klímapolitika szempontjából. 2014-ben az Európai Tanács jóváhagyta az EU 2030-as klíma- és energia keretrendszerét, amely célként fogalmazza meg az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentését, valamint a megújuló energiák elterjedésének és az energiahatékonyságának fokozását. Végrehajtása az EU Párizsi Egyezményhez való hozzájárulását is szolgálja, amelynek célja az alacsony szén-dioxid kibocsátású energiarendszer felé történő átmenet.

3.4.3. Nemzeti szint

Az energia és a környezetvédelem összekapcsolásának jelentős következményei vannak. Ennek alapján határozható meg ugyanis egy tiszta energiapolitika irányvonala és keretrendszere. A megújuló energiaforrások előtérbe kerülése, valamint az alacsony szén-dioxid kibocsátású energiatermelés – ideértve a nukleáris energiát is –, valamint az energiahatékonyság a hazai energiamixet is nagymértékben befolyásolja. A kötelezően alkalmazandó, valamint implementálandó uniós aktusok mellett a hazai szabályozó hatóságok is felismerték, hogy az *ex post* típusú regulációk nem alkalmas eszkö-

⁵⁶ FODOR i. m. 29–30.

zei a klímaváltozás elleni harcnak. Nem elegendő ugyanis az esetlegesen bekövetkezett környezeti károk enyhítésére vonatkozó szabályozás kialakítása, hanem szükséges egy előre mutató, megelőzési típusú *ex ante* szabályozás megalkotása.

Ennek fényében fordít Alaptörvényünk is kiemelt figyelmet a környezetvédelemre és az emberi egészség védelmére. Az Alaptörvény XX. cikk egyértelműen kimondja, hogy „mindenkinek joga van testi és lelki egészséghez”, amit pedig környezetünk nagymértékben befolyásol. Ezen abszolút jog érvényesülését Magyarország a „környezet védelmének biztosításával segíti elő”. A XXI. cikk pedig rögzíti, hogy „Magyarország elismeri és érvényesíti mindenki jogát az egészséges környezethez”, valamint tiltja az ország területére történő szennyező hulladék behozatalát elhelyezés céljából.

Az Európai Unió klíma- és energiacsomagjának keretében hazánk a megújuló energiák arányának növelése tekintetében 13%-os vállalást tett. A többi országhoz hasonlóan, Magyarország vonatkozásában is villamosenergia központú a megújulóknak a térnyerése. Ugyanakkor több kritika is éri hazánkat, hogy a megújuló energia fejlesztéseken belül kedvezőtlen a biomassza túlsúlya, és javasolt a nap-, szél- illetve földhő energiahasználat potenciállal arányosabb fejlesztése. A biomassza erőművek egy része ugyanis nem hatékony, részben szennyező anyagok égetésével valósul meg. Továbbá egyes nézetek szerint hazánk a jelenlegieknél jóval magasabb energiahatékonysági célszámokat is vállalhatna.

3.5. Energiabiztonság és megbízhatóság elve

3.5.1. Nemzetközi szint

Az első energiabiztonsággal kapcsolatos tanulmányok az 1970-es évek olajválságát követően jelentek meg, amely ezt követően több energiaszektort is érintettek. Az olajárak stabilizálását és a politikai embargók fenyegető veszélyének elhárítását követően az energiabiztonság iránt csökkent az érdeklődés egészen a 2000-es évekig. Ázsia egyre növekvő energia éhsége, az európai gázellátási zavarok, az energia rendszerek decarbonizálására irányuló nyomás azonban újra napirendre hívták a kérdéskört.

Az energiabiztonság napjaink energiapolitikájának központi elemét képezi és a nemzetállamok, valamint az Európai Unió egyaránt a stratégiai prioritások közé sorolja.⁵⁷ Az energiabiztonság területén belül érdemes elkülönítenünk egymástól (i) a hazai energiaszerkezetnek, (ii) a külső ellátás biztonságának, valamint (iii) az energiaforrások nemzetközi biztonságra gyakorolt hatásainak különálló, ám egymással mégis szorosan összefüggő kérdésköreit.⁵⁸ Az energia szűkében lévő, energiagazdaságukat importra alapozó államok legfőbb energiabiztonsági célkitűzése az import források diverzifikációja, az ellátási források, szállítási útvonalak és a forráskészletek tekintetében egyaránt.

⁵⁷ COM(2000) 769 final European Commission, Green Paper” Towards a European strategy for the security of energy supply

⁵⁸ Katinka BARYSCH: *The EU and energy security*. Centre for European Reform, 2013. https://www.cer.eu/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2013/bal_comp_kb_energy_15march13-7096.pdf

Az energiabiztonság két lábát (i) a termelés és szállítás biztonságának megteremtése, valamint (ii) a felmerülő váratlan helyzetekre való megfelelő felkészülés és megnyugtató rendezés alkotja, ideértve az energiaforrások elérhetőségét és árazását. Az energiabiztonság nemzetközi szinten az alternatív energiaforrások által biztosított lehetőségek kihasználásával is biztosítható, ideértve a megújuló energiaforrások, valamint a nem konvencionális olaj- és gázforrások használatát. Egy energiaforrásokban gazdag, energiatermelő ország a hazai igények kielégítését követően, az export korlátozásának előírásával és megfelelő készletek betárazásával is megteremtheti energiabiztonságát.

3.5.2. Uniós szint

Amíg az energiabiztonság és megbízhatóság elve egy univerzális energiapolitikai célkitűzés, a nemzeti jogban és politikában történő gyakorlati érvényesítése már országonként eltérő sajátosságokat mutat.⁵⁹ A regionális és uniós energiaellátás javításának egyik legfontosabb közösségi eszköze az Európai Unió és tagállamai, valamint az energiatermelő és a tranzitáló országok közötti együttműködés kialakítása és fenntartása. Az EU Zöld Könyve az energiastratégiáról kiemeli, hogy az Európai Unió Bíróságának is sokszor lávroznia kell a nemzeti kormányok energiabiztonság megteremtését szolgáló legitim intézkedéseinek tiszteletben tartása és az egységes uniós energiapolitikát célzó előírások között.⁶⁰ Az EU kiemelt prioritásként kezeli az energiabiztonság fogalmi körén belül a rendelkezésre álló, elérhető, megfizethető és elfogadható energia biztosítását.⁶¹ A 2015-ös Európai Energia Uniós stratégiájában pedig öt, egymással összekapcsolódó aspektus kerül kiemelésre: energiabiztonság, szolidaritás, teljesen integrált európai energiapiacok, a kereslet energiahatékonysággal való csökkentése, a gazdaság szén-dioxid mentesítése, valamint kutatás, innováció és versenyképesség.

Összességében az Európai Unió a felhasznált energiájának 54%-át importból fedezi, amelynek költsége napi szinten több, mint 1 milliárd euró. Szektor szintre lebontva a nyersolaj 90%-át, a földgáz 69%-át, a szén és szilárd tüzelőanyagok 42%-át, az urán és egyéb nukleáris fűtőanyagok 40%-át importból fedezi ez Unió.⁶² A villamosenergia ellátás biztonsága és az esetleges áramkimaradások kezelése érdekében az egyes tagállamok és átviteli rendszerüzemeltetők aktívan együttműködnek. Szintén szoros együttműködés figyelhető meg az EU, valamint Norvégia és Oroszország között, amely országok a gáz és olaj import több, mint 40%-át adják. A forrásdiverzifikáció érdekében az uniós vezetők pedig folyamatos tárgyalásokat folytatnak, különös tekintettel a Déli Gázfolyosóra, amely a kaszpi térségből származó nyersanyagot szállítana az Unió területére. Az olajkészletek tekintetében egyébként uniós előírás a legalább 90 napra elegendő olajtartalék fenntartása, amely az adott tagállam átlagos napi fogyasztás-

⁵⁹ HEFFRON–RÖNNE–TOMAIN–BRADBROOK–TALUS i. m. 39., 45.

⁶⁰ COM(2000)769 European Commission, Green Paper” Towards a European strategy for the security of energy supply

⁶¹ Aleh CHERP – Jessica JEWELL: The concept of energy security: Beyond the four As. *Energy Policy*, vol. 75. (2014) 415–421.

⁶² <https://ec.europa.eu/energy/en/topics/imports-and-secure-supplies>

tásán alapul. Szintén uniós előírás a fogyasztói körök közti prioritizálás földgázellátási válsághelyzet fennállása esetén. A gázinfrastruktúra 30 napig tartó zavara esetén elsődlegesen a háztartásokat és az olyan közintézményeket, mint a kórházak vagy iskolák, kell ellátni a szükséges gázzal, míg más (ipari) fogyasztók ellátása korlátozható.

3.5.3. Nemzeti szint

A nemzeti energiamix, az energiaforrások összetételének összeállítása a nemzeti kompetenciához tartozik. Magyarország számára az energiabiztonság nemzeti szuverenitási kérdést is jelent egyben. A hazai szerkezetre a szénhidrogének dominanciája jellemző, a leghangsúlyosabb szerep a földgázé, a megújuló energiaforrások aránya viszonylag alulreprezentált. Magyarország eddigi legnagyobb gázellátási válsághelyzetét 2009-ben élte át, amikor Ukrajna elzárta a határkeresztező gázcsapot és nem továbbította Magyarországra az orosz földgázt. Az Ukrainából érkező gázszállítás teljes leállása miatt az ipari fogyasztóknál gázkorlátozást rendeltek el, lakossági és közüzemi korlátozásra nem került sor. A magyarországi gázfogyasztás 80%-a importból származik, amely két határkeresztező vezetéken keresztül kerül behozatalra.

Szükséges tehát új gázellátási útvonalak és beszerzései források kialakítása. Ugyanakkor az energiaellátás diverzifikálása jelentős infrastrukturális beruházásokat igényel, főleg észak-déli irányban. Éppen ezért jelenleg folyamatban lévő három nagy beruházás elkészülte pozitívan hathat energiabiztonságunkra. Ide tartozik (i) a Török Áramlat második csővezetékének megépítése, amelyen keresztül akár már 2021-re gáz érkezhethet Magyarországra; (ii) a horvátországi cseppfolyós földgáz fogadására képes terminál szintén új beszerzési útvonalakat nyithat meg számunkra; (iii) valamint a romániai fekete-tengeri gáz perspektivikus kitermelése is alternatívát jelenthet.

Mindazonáltal további szinergiák érhetők el fűtésre használt energia alternatív forrásokkal történő kiváltásával. A nukleáris energia továbbra is kiemelt helyet foglal el hazánk energiamixében. A meglévő kapacitások fenntartása és újabbak létesítése pozitívan hat az energiatermelés mérlegére és összességében hozzájárul a fosszilis energia-hordozók importcsökkentéséhez.

3.6. Rugalmasság elve

3.6.1. Nemzetközi szint

Globálisan nézve a megtermelt energiák 60-80%-a urbanizált területeken kerül felhasználásra és ez az arány a közeljövőben várhatóan emelkedni fog.⁶³ Az energiaszükséglet kielégítését és az energiaellátás zavartalan biztosítását napjainkban több tényező is veszélyezteti, mint például a klímaváltozás fellépése elleni küzdelem, az energetikai rendszereket egyre gyakrabban érő kibertámadások és terrorista akciók, a technikai hiányosságok és elégtelenségek, valamint az energiapiacok ingadozása. Az

⁶³ Ayyoob SHARIF – Yoshiki YAGAMATA: Principles and criteria for assessing urban energy resilience: A literature review. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, vol. 60. (2016) 1654–1677.

energiaellátási zavarok káros következményeinek elkerülése érdekében olyan meghatározott erőfeszítésekre van szükség, amelyek elismerik az energia és más ágazatok közötti kölcsönhatásokat, illetve összekapcsolódásokat. A rugalmasság elvének átfogó alkalmazása egyaránt fellelhető az energiapolitika meghatározásában és az energiaügyi szabályozásban. Mindannyiunk érdeke a lehetséges katasztrófák interdiszciplináris megközelítésből történő csökkentése és az ellátásbiztonság biztosítása a rugalmasság elvén keresztül. A rugalmasan működtetett, gyorsan reagáló rendszerek belátható időkereten belül képesek a fellépő hibákat stabilizálni és kompenzálni egy kritikus esemény után.⁶⁴

Az energiaszektorban a rugalmasság elvének érvényesülését egyaránt biztosítani kell a villamosenergia ágazatban és fosszilis energiahordozók szállítása terén.⁶⁵ Az iparági sajátosságok figyelembevétele mellett minden esetben úgy kell eljárni, hogy az energia mielőbb biztonságos módon újra elérhető legyen. Mivel a fosszilis energia-hordozók relatíve egyszerűen szállíthatók és tárolhatók, ennél fogva egy rugalmasabb rendszert képeznek a villamosenergiával szemben, ahol a tárolás csak korlátozott körülmények közt érvényesül, ráadásul a villamosenergia-átviteli rendszerek keresletkínálat arányának egyensúlyát is folyamatosan biztosítani kell, amely egyre nagyobb kihívást jelent a megújuló energiaforrások növekvő aránya mellett.

3.6.2. Uniós szint

Az EUMSZ több pontja alapján is megállapítható, hogy az elsődleges prioritások közé tartozik az energiaellátási zavarok elleni egységes szintű uniós fellépés. Multidiszciplináris voltát pedig az jelzi, hogy a szerződés különböző címei alatt találhatóak azok a rendelkezések, amelyek közvetlenül, vagy közvetve hivatkozási alapul szolgálnak arra vonatkozóan, hogy a zavartalan energiaellátás uniós szintű közös érdek, megteremtését pedig a nemzeti lépéseken túlmenően az Unió egységesen támogatja, hiszen az Európai Unió a gazdaságpolitika keretein belül kiemelten kezeli az energiaellátás biztosítását rendkívüli helyzetek bekövetkeztekor is. Abban az esetben például, ha a gazdasági helyzet okozza az energiaellátás válsághelyzetét, amelynek kapcsán az energetikai termékekkel való ellátottság nehézsége lép fel, az EUMSZ 122. cikke felhatalmazást ad a Tanácsnak, hogy a tagállami szolidaritás szellemében megfelelő intézkedésekről határozzon.

Az EUMSZ 170. cikke alapján az Unió az energiaipari infrastruktúra területén hozzájárul a tranzeurópai hálózatok létrehozásához és fejlesztéséhez. Mindez a támogatás közvetett módon azt is jelenti, hogy a belső határok nélküli térség és a fejlett hálózati infrastruktúra kialakítása elősegíti az energiaellátás zavartalan biztosítását. Az EUMSZ energia-specifikus 194. cikke pedig egyértelműen az Unió energiapolitikájának céljai között határozza meg az energiapiac működésének biztosítását, az ener-

⁶⁴ Susanna ERKER – Rosemarie STANGL – Gernot STOEGLEHNER: Resilience in the light of energy crisis – Part I.: A framework to conceptualise regional energy resilience. *Journal of Cleaner Production*, vol. 164. (2017) 420–433.

⁶⁵ HEFFRON i. m. 46.

giaellátás biztonságának garantálását, valamint az energiahálózatok összekapcsolásának előmozdítását. Az EUMSZ 196. cikke rendelkezik a polgári védelemről, amelynek keretében az Unió ösztönzi a tagállamok közötti együttműködést, a természeti vagy ember okozta katasztrófák megelőzését, és az azokkal szembeni védekezést szolgáló rendszerek hatékonyságának javítását.

3.6.3. Nemzeti szint

Az iparági biztonsági intézkedések, megelőzési stratégiák és a technológiai innovációk egyaránt a rugalmasság elvi biztosításának egyes eszközeit képezik.⁶⁶ A kormányzati stratégiaalkotás és a szabályozó hatóságok együttesen kiemelt figyelmet fordítanak az energiarendszereket fenyegető kockázatokra és veszélyekre, amelyek – többek közt – az energiajog szabályozó eszközeiben, így a jogszabályi normákban és különböző szabályzatokban manifesztálódnak. A rugalmasság elve azonban nem csupán az energiaszabályozás részét képezi, hanem az összefüggő globális folyamatok miatt az egész energiajogot áthatja.

Hazánk számára az energiapolitika területén elérendő célokat és feladatokat Magyarország Energiapolitikája⁶⁷ foglalja össze, amelyben kiemelésre került a rugalmasság elve is. A dokumentum bevezetője szerint szükséges hazánk rugalmas energiapolitikájának a gazdaságpolitika részeként történő megfogalmazása, amely a nemzeti preferenciákra alapozott és figyelembe veszi az Európai Unió erőterét is. A hazai energiapolitika mindazonáltal kiemeli, hogy a válsághelyzetek kezelését nem csupán nemzeti szinten szükséges szabályozni, uniós szinten közös operatív megoldás szükséges a szolidaritás szellemében, az önrendelkezés elvének figyelembevételével. A gyakorlatban ez annyit tesz, hogy az Európai Unióban elő kell írni az erőmű kapacitástartalékok minimális szintjét, támogatni kell a földgáz- és villamos energiarendszereket összekapcsoló hálózatok kapacitásának növelését és kiemelt figyelmet kell fordítani a kőolaj és földgáz tartalékok képzésére.

Példának okáért, a rugalmasság elvének biztosítása a gázszektorban történhet földgáztárolókon keresztül, valamint a gázvezetékek diverzifikációja által. A rugalmasság elve a gázszállítás tekintetében kiemelkedő jelentőséggel bír a versenyipiaci kereskedők számára a költségsökkentés elve mellett. A földgázkereskedők számára a földgáztárolók fizikai rugalmasságot biztosítanak, a földgáztárolók igénybevételéről szóló döntés a kereskedők portfólió-optimalizálási eszköze. A gázszerveződések kardinális elemét képezi, hogy milyen módon használható rugalmassági forrásként legoptimálisabban a gáztároló.⁶⁸

4. Összefoglaló

⁶⁶ Chris C. DEMCHAK: *Wars or Disruption and Resilience: Cybered conflict, Power and National Security*. Athens–London, The University of Georgia Press, 2011.

⁶⁷ A 2008-2020 közötti időszakra vonatkozó energiapolitikáról szóló 40/2008. (IV. 17.) OGY határozat.

⁶⁸ JÁSZBERÉNYI i. m. 169.

Az energiajog napjaink egyik legdinamikusabban fejlődő jogágának tekinthető, amely ugyanakkor nem függetleníthető a klíma- és környezetvédelmi jogtól. Tekintettel arra, hogy a nemzetközi, uniós, valamint nemzeti energiajogi szabályozás még kialakulóban, a folyamatos fejlődés állapotában van, ezért az elvi keretek meghatározása különös jelentőséggel bír. Az egységes energiajogi alapelvek kimunkálása még gyakorlatban jár, ez a feladat napjaink jogtudományi kihívása. Jelen tanulmány annak rövid összefoglalását és bemutatását célozta, hogy melyek azok a legfontosabb alapelvek, amelyekre az energiajog valamennyi részterületén figyelemmel kell lenni a szabályozási környezet kialakítása és végrehajtása során.

Figyelemmel természeti erőforrásaink szűkösségére és Földünk lakosságának globális növekedésére, az energia és agrár ágazat kulcsszerepet tölt be a nemzetállamok életében. Éppen ezért bír jelentőséggel a *természeti erőforrások feletti szuverenitás* univerzális elvének kimondása. Az Európai Unió hatáskör megosztásra, és az Európai Energia Unió térnyerésére való tekintettel a jövő egyik nagy *kérdése, hogy az erőforrások feletti szuverenitás* milyen tartalommal marad a tagállamok kezében.

A fejlett és fejlődő országok közti energetikai egyenlőtlenségek környezetvédelmi és klímapolitikai aggályokat is felvetnek, ezért felszámolásuk nem csupán társadalmi igazságosság kérdése. A *modern energetikai szolgáltatásokhoz való hozzáférés elvének* középpontjában a megfizethető, megbízható, biztonságos és elérhető energia biztosítása áll, amely tekintetben az Európai Unió a határain belül és azokon túl is jelentős energetikai beruházásokat eszközöl. Szolidaritási és fejlesztéspolitikai célkitűzések mellett, mindez a klímamenekültek számának csökkentése miatt is elemi érdeke.

A nemzetközi környezetjogból az energiajogba átszivárgott és önállósult alapelv a *természeti erőforrások körültekintő, ésszerű és fenntartható felhasználásának elve*, hiszen környezetünk fenntartható használata mindannyiunk közös érdeke. A fenntartható fejlődés előmozdítására tekintettel pedig szükséges a környezetvédelmi követelményeket beilleszteni az uniós szakpolitikák, így az energiapolitika sorába is. Ezen elv kiteljesedését szolgálják többek között a megújuló energiaforrások népszerűsítéséhez és a fogyasztási szokások megváltoztatásához kapcsolódó intézkedések, amelyek egyben uniós célkitűzéseknek is tekinthetők.

A *környezetvédelem, az emberi egészség és az éghajlatváltozás elleni küzdelem elvének* energiajogban való megjelenése a gazdasági fejlődés szükségszerű eredményének tekinthető és mára az energiapolitika központi elemei közé az energiabiztonság mellett a környezet- és klímavédelem is felsorakozott. Az éghajlatváltozást is magába foglaló környezetkárosodás visszavetheti a gazdasági haladást, veszélyeztetheti a békét és a stabilitást, továbbá nagy volumenű migrációt okozhat.

A megnövekedett energiaszükséglet következtében a 2000-es években lendületet kapott az *energiabiztonság és megbízhatóság elve*, amelynek két pillérét a termelés és szállítás biztonságának megteremtése, valamint a felmerülő váratlan helyzetekre való megfelelő felkészülés és megnyugtató rendezés alkotja. Az energiabiztonság napjaink energiapolitikájának központi elemét képezi és a nemzetállamok, valamint az Európai Unió egyaránt a stratégiai prioritások közé sorolja. Magyarország számára az energiabiztonság nemzeti szuverenitási kérdést is jelent egyben és tekintettel arra, hogy a hazai energiamix szerkezetére a szénhidrogének dominanciája jellemző, jelenleg ki-

emelt szerepet kap a szakpolitikai intézkedések között a földgáz diverzifikációjának megteremtése.

Az energiaszükséglet kielégítését és az energiaellátás zavartalan biztosítását napjainkban több tényező is veszélyezteti, mint például a klímaváltozás fellépése elleni küzdelem, az energetikai rendszereket egyre gyakrabban érő kibertámadások és terrorista akciók, a technikai hiányosságok és elégtelenségek, valamint az energiapiacok ingadozása. Az energiaellátási zavarokkal szembeni fellépés kapcsán elengedhetetlen a technológiai innováció és a *rugalmasság elvének* alkalmazása.

Kizárólag az energijogi alapelveknek az energiaiparban, szakpolitikai intézkedésekben és szabályozásban történő érvényre juttatásával érhető el egy olyan fenntartható energiapolitika kialakítása, amely a fogyasztókat, a környezetet és az emberi egészséget helyezi előtérbe.